

Peres Zsuzsanna

A magyar főnemesség házasságkötési életkora a kora újkorban

A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk (a továbbiakban: HT.) keletkezése előtt a házasságkötéshez szükséges életkort az egyes felekezetek joga határozta meg, ezeknek egységesítése pedig csak a polgári házasság bevezetésével történhetett meg. A HT. az életkor meghatározásánál a magánjogban általában használt törvényes kor és teljes kor fogalmán túl, amely a törvény 6. §-ában az érvényes házasság cselekvőképességhez kötésében jelent meg, az egyházi jogban elvárt, a házassághoz szükséges testi és lelki fejlettséget is megkívánta, amikor a 7. §-ban kimondta, hogy „[f]ejetlen korú nem köthet házasságot”.¹ A fejletlen kort pedig férfiak esetében a 18., míg nők esetében a 16. életév betöltésében határozta meg.² Mivel azonban a fennálló jogi szabályozás értelmében a 24. életévét be nem töltött férfi és nő, akkor is, ha rendelkezett a házasságkötéshez megkívánt fejlett korral, a törvény értelmében még korlátozottan cselekvőképesnek, vagy ahogyan a törvény fogalmaz, kiskorúnak számított, a házasság megkötéséhez a 20. életév betöltése előtt szülői, illetve gyámi beleegyezés kellett.³ Így tehát szabadon, önálló elhatározással valójában csak a 20. életévüket

¹ Lásd HT. 6–7. §.

² A fejletlen kor meghatározása párhuzamosan létezik az addig használt törvényes, illetve teljes kor fogalmával, és el is tér attól, még a 19. század végén is. A gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk ugyanis fenntartotta a *Hármaskönyv*ben meghatározott törvényes és teljes kort is a cselekvőképesség meghatározásához, így a korlátozott cselekvőképesség továbbra is a 12. életév mint törvényes kor betöltéséhez volt kötve. A teljes kor, azaz a teljes cselekvőképesség elérése terén változtak a korábbi szabályok, mert eltérően a *Hármaskönyv*ben megállapított életkoroktól, ahol a férfiak esetében a 24., míg nők esetében a 16. életév betöltésével következett be a teljes kor elérése, 1877-től kezdődően ez férfiak és nők esetében is egységesen a 24. életév betöltésében rögzült. Annyiban maradt a nőkre vonatkozóan érvényben a régi szabályozás, hogy ha a nő a 24. életévének betöltése előtt férjhez ment, azonnal teljes korúvá lett, és ez akkor is megmaradt, ha a 24. életévé betöltése előtt esetleg özvegygé vált, vagy a házasságot bírói úton felbontották. A fejletlen/fejlett kor elhatárolás egy, a HT. által az egyházi jogból átvett fogalom, amely feltehetően a házassággal együtt járó, önálló életvitelhez szükséges elmebeli fejlettséget és a gyermeknemzéshez szükséges ivarérettséget feltételezi a 18. és a 16. életév betöltésétől kezdve. ZLINSZKY 1897: 58, illetve a HT. indokolása.

³ Lásd HT. 8–11. §.

betöltött nők és férfiak házasodhattak. A törvény ugyanakkor nyitva hagyott egy kiskaput az igazságügy-miniszter számára, hogy méltányosságot gyakoroljon, és szülői, gyámi kérésre, a megkívánt életkor betöltése előtt is engedélyezze a házasságkötést, jellemzően nők esetében ez a 14. életév betöltését jelentette.

Ami a polgári házasság bevezetése előtti házassághoz elvárt életkort illeti, ott a felekezeti jogokat kell figyelembe venni. A magyar házassági jogot leghosszabb ideig meghatározó római katolikus egyház a házassághoz férfiak esetében a 14., míg nők esetében a 12. életév betöltését várta el, ehhez kapcsolódóan bizonyos lelki fejlettség meglétét feltételezték, amely a házassági akarat kinyilvánításához szükséges volt.⁴ A kánonjog tulajdonképpen a házassághoz szükséges életkort a korábbi, római jogi előzmények átvételével határozta meg.⁵ Az eljegyzéshez azonban elegendőnek tartották a 7. életév betöltését is.⁶ Ugyanezt a szabályt alkalmazta a görögkeleti egyház is.

⁴ A házassági akarat hiánya ugyanis a házasság semmisségét eredményezte, és a 14. életévét be nem töltött férfira, valamint a 12. életévét be nem töltött nőre úgy tekintettek, mint akiknek nincs jogilag releváns akarata. Az egyház által felállított vélelem azonban megdönthető volt, ha a felek igazolni tudták, hogy a házasságkötéskor fennállt a házassághoz elvárt, elsősorban lelki fejlettség, ha a testi hiányzott is még. Ezért a házasság az említett életkorok betöltése előtt sem lett feltétlenül semmis, ugyanis ha a felek megfelelő indokokra hivatkozva (méltánylást érdemlő vagyoni érdek vagy egyéb, ún. „*urgentissima causa*”) kérték a házasság engedélyezését és igazolták a szükséges lelki fejlettséget, a házasság a törvényes kor betöltése előtt is érvényes lett, egyházi beleegyezéssel. Változás az életkori elvárások tekintetében csak 1917-ben, az új egyházi kódexszel történt, amikor a férfiaknál 16, a nőknél 14 életévre emelkedett a házasságkötési életkori elvárás. SIPOS 1940: 166–168.

⁵ A római jog a magánjogi ügyletképeség szempontjából két életkori állapotot különböztetett meg: serdülteket (*puberes*) és serdületleneket (*impuberes*). Utóbbiakon belül a 7 év alattiakat abszolút cselekvőképtelennek, a 7 éven felülieket korlátozottan cselekvőképes, atyai hatalom, illetve gyámság alatti serdületleneknek tekintette. A serdült életkor a jusztninánuszi jog szerint a fiúknál a 14., a lányoknál a 12. életév betöltésével állt be. A serdültség meghatározására két módszer is kínálkozott: míg a prokulianusok a 14. illetve 12 éves törvényes életkort mint megdönthetetlen vélelmet (*praesumptio iuris et de iure*) kívánták meg a serdültséghez, addig a szabiniánusok megengedőbb módon, korvizsgálattal kívánták a serdültséget meghatározni. A jusztninánuszi jog a prokulianusok nézetét tette magáévá, így a házasságkötés esetében is a serdültséget és a házasságkötési képességet az életkor eléréséhez kötötte. A kánonjog enyhített a római jog szabályain, habár fenntartotta az életkori elvárást, a fejlettség vélelme megdönthető vélelemmé vált, így fordulhatott elő az, hogy a törvényes életkort be nem töltött személy is köthetett érvényes házasságot, ha igazolni tudta fejlettségét. MARTON 1958: 66–67, 246; SIPOS 1940: 167.

⁶ Itt feltételezhetően a római jognak az a szabálya köszön vissza, hogy a 7 év alattiakat teljesen cselekvőképtelennek tekintette, míg a 7 évesnél idősebbek atyai, gyámi engedéllyel végezhettek teljes joghatályú ügyleteket. Az eljegyzés tulajdonképpen egy, a legtöbb felekezeti jog szerint joghatás kiváltására nem alkalmas, a házasság jövőbeli ígéreterére vonatkozó (*sponsalia de futuro*) nyilatkozat, amely bíróság előtt nem volt kikényszeríthető be nem tartás esetén, így az egyház megengedte, hogy atyai, gyámi beleegyezéssel már 7 éves gyermekek is eljegyezhessek egymást, feltehetően azért, mert később sem lett az ígélet be nem tartása jogkövetkezményekkel sújtva. MARTON 1958: 66–67, 246; SIPOS 1940: 167.

A *Hármaskönyv* is a 12. életévet tekintette a törvényes kor határának, míg a teljes kor elérését a férfiak esetében a 24., nőknél a 16. életév betöltéséhez kötötte.⁷ A törvényes kort be nem töltött gyermekek atyjuk, illetve, ha atyjuk már nem él, gyámjuk hatalma alatt álltak. A gyámság a fiúk esetében megszűnt a törvényes kor elérésével, a lányok esetében viszont a gyámság megszűnésének legkorábbi időpontja a férjhezmenetelük volt.⁸ Ha atyjuk élt és nem szorultak gyámságra, az atyai hatalom addig állt fenn a férfiak esetében, amíg önjogúvá nem váltak, a nők esetében addig, amíg férjhez nem mentek.⁹ Ezzel tulajdonképpen az is magyarázható, hogy miért volt szükséges atyai, gyámi beleegyezés a házasság megkötéséhez, hiszen a házasság vagyoni joghatásait kiváltó nyilatkozatot csak önjogú személy tehetette meg, atyai, illetve gyámi beleegyezés nélkül.¹⁰ Míg az atya halálával, osztállyal vagy a gyámság megszűnésével (ha nem kért gondokat magának) a férfi a törvényes kor elérésekor is válhatott önjogúvá, a nőknél a házasságkötést megelőzően nem keletkezett önjogúság, ezért minden esetben atyjuk vagy gyámjuk hozzájárulására szorultak.¹¹ Ezért is védte őket a hajadoni jog intézménye, hogy gyámjaik ne élhessenek vissza a nő vagyonának kezelésével és esetlegesen rangon aluli kiházásításával.¹²

A protestantizmus megjelenésével azonban a kánonjogtól és a *Hármaskönyvtől* eltérő életkori elvárások is megjelentek a házasságkötésre vonatkoztatva, az önálló felekezeti házassági jogok kialakulásával egyidejűleg.¹³ Így az ágostai evangélikusok vagy lutheránusok – amely vallás a magyar főnemesség köreiben is elterjedt volt – a férfiaknál a 20., a nőknél a 15. életév betöltését és a szülői beleegyezést kívánta meg, de egyházi engedéllyel már a 18. életévet betöltött férfiak és a 14. évet betöltött nők is házasodhattak. A reformátusoknál és az unitáriusoknál a férfiaknál a 18., a nőknél a 14. életév betöltése volt elvárt, míg az izraelita felekezetűek a 14. életévük betöltése után házasodhattak, szülői beleegyezéssel.¹⁴

⁷ *Hármaskönyv* I. rész 111. cím (KOLOSVÁRI–ÓVÁRI 1897: 194–195).

⁸ *Hármaskönyv* I. rész 112. cím (KOLOSVÁRI–ÓVÁRI 1897: 196–197).

⁹ Az atyai hatalom megszűnéséről lásd *Hármaskönyv* I. rész 56. cím (KOLOSVÁRI–ÓVÁRI 1897: 126–127).

¹⁰ A nyilatkozattételi vagy más nevén akaratnyilvánítási képesség meglétét a magyar szokásjogban is a serdültséghez kötötték, amely bizonyos elmeállapotbeli érettséget feltételezett. Ennek megállapításához használták, anyakönyvek hiányában, a korvizsgálatot eszközként, amely tanúsította a törvényes korra jellemző érettség meglétét. HOLUB 1922.

¹¹ „Tudjuk pedig, hogy a szűzek és leányok, míg férjhez nem adják, mindig másnak gyámsága és hatalma alatt vannak; mert a leányokat különben, ha gyámjuk nem volna, könnyű gondolkozásuknál fogva könnyen félrevezethetnék és rászedhetnék.” *Hármaskönyv* I. rész 112. cím, illetve I. rész 91. cím (KOLOSVÁRI–ÓVÁRI 1897: 196–197, 172–173).

¹² *Hármaskönyv* I. rész 29. cím 5. § (KOLOSVÁRI–ÓVÁRI 1897: 94–95).

¹³ RÁCZ 1972: 7–18.

¹⁴ A HT indokolása, illetve az erdélyi reformátusok esetében BOD 1763: 58.

A szülői, gyámi beleegyezés általában véve, életkortól függetlenül, különösen nők esetében az első házasságkötés alkalmából elvárt volt, tekintettel arra, hogy a felek házassága nem elsősorban a felek, hanem a családjaik érdekszövetségét jelentette.¹⁵ Így a gyakorlatban a házasságkötésről a házasulandó felek családjai egyeztettek egymással, és gyakran hozzájárulásuk a házassági szerződéseken is jól nyomon követhető.

Azon szerencsés esetekben, amikor a jogi szabályozás észszerű, a jog és a társadalom működése közötti kölcsönhatás is tetten érhető. Ez így van az életkorszámítás esetében is, ugyanis a társadalom is különböztetett a köztudatban többféle életkor között. Így külön számontartották a kisdedkort, a gyermekkort, a fiatakkort és az ifjúkort, illetve az öregkort és az aggkort. Szerencsés volt az az ember, aki valamennyit megérhette élete folyamán. Kisdedkorról beszéltek a 7 év alatti gyermekek esetében, míg gyermekkorról a 7–14 év közöttieknél (ebben a korban kezdték el a gyermekeket nevelni is), ezután kezdődött a fiatakkor, amely eltarthatott akár a 20-as évek végéig vagy a 30-as évek közepéig is. Az ezt követő ifjúkort tekintették a legalkalmasabbnak az utódok nemzésére. Az ereje teljében lévő ember az 50-es évei eléréséig az ifjúkorát élte még, majd átlépett az öregkorba, és ha szerencsés volt és megérte, a 70. életévét követően aggkorúvá vált.¹⁶

A házasságkötési életkor a gyakorlatban igazodott a családi stratégiákhoz, ami általában három dolgot foglalt magában: egyrészt úgy kiházasítani a család férfi tagjait, hogy legyen elegendő idejük arra, hogy megfelelő számú, lehetőleg férfi utódot is nemzzenek, akik jó eséllyel megérik a felnőttkort, és a család fennmaradása általuk is biztosítva lesz; másrészt ügyelni arra, hogy a családi vagyon ne aprózódjon túlságosan el a családtagok között (ezt egyes országok az elsőszülöttségi öröklés bevezetésével tudták elérni, nálunk a 17. század vége és a hitbizományok bevezetése előtt, az ösiségben rejlő osztózási kötelezettség miatt egyes gyermekek egyházi pályára terelése lehetett a megoldás); harmadrészt pedig a család nőtagjainak az előnyös kiházasítása úgy, hogy általuk lehetőség szerint a nő családja is gyarapodjon mind vagyoniilag, mind az érdekkapcsolatok terén.¹⁷ Ezért is volt a házasságkötés két család és nem pusztán csak két házasságkötő fél érdekegyeztetése azokban az időkben, amikor családi vagyonok forogtak kockán, háttérbe szorítva a házasság ma oly fontosnak tartott érzelmi megfontolásait.¹⁸

¹⁵ LESEMANN 2000: 193; FEJES 1996.

¹⁶ ARIÈS 1987: 14–15, 17–19; 1996: 19.

¹⁷ Habár Lawrence Stone ezt a megállapítást Angliára vonatkoztatta, egyetemes igazságokat fogalmazott meg a házasságkötés kapcsán, amely valamennyi főnemesi család stratégiáját jellemezte, nemzeti hovatartozástól függetlenül. STONE 1990: 37–38.

¹⁸ Hogy mennyire sokat nyomott a latban a család érdeke a házasságkötésnél, azt jól szemlélteti Koltai András a Batthyány Ádámról írt monográfiájában, amikor idézi Lobkowitz Poppel Évának a fiához, Batthyány Ádámmal írt szemrehányó leveleit, mert az ifjú ahelyett, hogy egy tisztas magyar főúri kisasszonyt (a jól

A házasságkötési életkort pedig úgy kellett megválasztani, hogy a házasság céljának eleget tudjanak a felek tenni biológiai szempontból a mielőbbi örökösnevezéssel, ugyanakkor nem is elhamarkodottan, képesek legyenek gazdaságilag is egy önálló egységet, egy új családot képezni. Előbbi elsősorban a nők házasságkötési életkorát határozta meg, utóbbi pedig a férfiak házasságkötési hajlandóságára volt hatással, akik igyekeztek, amennyire lehetett, a házasságkötést olyan életkorra időzíteni, amikor már önjogúvá válásuk is időszzerű lett. Állításom bizonyítására kikerestem a Mohács utáni Magyar Királyság országos és udvari főméltóságainak és házastársaiknak életkori és házasságkötési adatait – már ahol ez elérhető volt –, amelyet táblázatos formában a készülő monográfiámban kívánok majd közzétenni. Itt sajnos a terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé a közlést, ezért csak az elemzés olvasható alább.¹⁹

A következtetéseimhez 222 magyar főnemes méltóságviselő férfit vizsgáltam, kiszűrve az átfedéseket közöttük, elsősorban nádorokat (13 fő), országbírókat (28 fő), tárnokmestereket (17 fő), horvát bánokat (23 fő), királyi főkamarásokat (19 fő), magyar kamarai elnököket (25 fő), királyi udvari kancellárokat (26 fő), koronaöröket (16 fő) és a nemes testőrség kapitányait (1 fő), továbbá az udvari méltóságviselők közül a főlovászmestereket (10 fő), a főudvarmestereket (11 fő), az étekfogómestereket (12 fő), a főpohárnokmestereket (10 fő) és a főajtónállókat (11 fő), tehát azokat, akik a magyar főnemesség derékhadát jelentették a Mohács utáni Magyarországon és a bécsi királyi udvarban. Vizsgálataimat a francia forradalommal bekövetkező társadalmi változások és a II. Józseffel bekövetkező politikai változások okán 1790 körül zártam le.²⁰

A feldolgozott 222 fő esetében megjegyzendő, hogy akadtak hiányos adatok olykor, de az összegyűjtött információk alkalmasak voltak megalapozott következtetések levonására.

Elsőként érdemes a férfiak és a nők átlagéletkorára pillantást vetnünk és megállapítanunk, hogy vajon a vizsgált főrendű családok tagjai esetében is igaz az az általánosan elterjedt nézet, hogy a múltban az átlagéletkor mind a nők, mind a férfiak esetében meglehetősen alacsony volt. A 222 vizsgált főméltóságból 174 főnek sikerült összegyűjteni a születési és a halálozási időpontját és ebből leszűrni a leélt éveik számát. A maradék 48 fő esetében – akik leginkább

csengő Illésházy családból) választott volna házastársul, és ezáltal a család is jól járt volna, inkább egy idegen származású udvarhölgyet, Aurora Catharina Formentinint preferálta, és második házassága megkötésekor is inkább a szívére hallgatott, mintsem az eszére, amikor testvérei ellenkezésére egy közönséges stájer nemes kisasszonyt vett nőül, Wittmann Katalint. Ilyen történetből viszont a magyar főnemesség köreiből viszonylag kevésször tudunk beszámolni, mert a többség inkább a családi érdekek mentén házasodott. KOLTAI 2012: 117–130, 465–467.

¹⁹ A táblázat elkészítéséhez elsősorban Fallenbüchl Zoltán műveit, Nagy Iván monográfiáját és Szinnyei József *Magyar írók élete és munkái* c. művét, továbbá az egyes szereplőkről készült szakirodalmakat használtam. FALLENBÜCHL 1988; NAGY 1857–1868; SZINNYEI 1891–1914.

²⁰ FALLENBÜCHL 1988: 69–76, 80–95, 98–100.

a 16. század folyamán éltek – általában a születés pontos ideje nem volt fellelhető. A vizsgált 174 méltóságviselő közül a legkevesebb ideig két, a Zrínyi családból származó tisztségviselő élt, Zrínyi György (1599–1626) horvát bán, aki 27 éves korában hunyt el, és Zrínyi Ádám (1662–1691) főlovászmester, aki mindössze 29 évet élt.²¹ A vizsgált személyek közül a legmagasabb életkort Pálffy János (1663–1751) nádor érte meg, 88 életévvel.²² Az életkorbeli megoszlás a 174 fő esetében a következő: 2 fő a 20-as éveiben, 10 fő a 30-as, 23 fő a 40-es, 48 fő az 50-es, 50 fő a 60-as, 28 fő a 70-es és 13 fő a 80-as éveiben hunyt el. Ebből arra lehet következtetni, hogy a többség megérte az 50–70 év közötti életkort is.

A feleségek esetében valamelyest kevesebb életkori adattal rendelkezünk, az összesen 253 főből mindössze 143-nak tudtam összegyűjteni az életkori adatait. A rendelkezésre álló adatok alapján, a 143 főből mindössze ketten hunytak el még a 20. életévük betöltése előtt: Homonnai Drugeth Bálint országbíró első neje, Rákóczi Erzsébet (1588–1604), akit ő 14 éves korában vett feleségül, és Batthyány Ferenc főpohárnok első felesége, Esterházy Mária Róza (1672–1689), itt azonban a házasságkötés időpontját nem leltem meg.²³ A feleségek közül kiugróan magas, 90 feletti életkort ketten értek meg a 18. század folyamán: Fekete György országbíró felesége, Niczky Anna, aki 94 évet élt, és Balassa Gyarmathi Pál főpohárnok második felesége, Batthyány Julianna, aki 92 éves korában adta vissza lelkét a Teremtőnek.²⁴ A nők esetében a halálozásra vonatkozó megoszlás egyenletesebb, mint a férfiaknál: 2 fő a 10-es éveiben, 9 fő a 20-as, 22 fő a 30-as, 29 fő a 40-es, 30 fő az 50-es, 22 fő a 60-as, 20 fő a 70-es, 7 fő a 80-as és 2 fő a 90-es éveiben hunyt el.

Ami a házasságkötéseket illeti, 222 főből 110 mindössze egyszer házasodott élete során, 52 fő újránházasodott az első felesége halála után másodszor is, 13-an pedig háromszor is házasodtak életük során. A fennmaradó 47 főből 32-en léptek egyházi pályára, míg 15 főből kettő nem házasodott meg (Koháry István országbíró, Balassa Ferenc horvát bán), 13 főről pedig nem találtam adatot. A második és harmadik házasságot kötő férfiak

²¹ Zrínyi György katonaeletet élt, és egyes források azt állították, hogy Albrecht Wallenstein generális mérgeztette meg őt, a legújabb kutatások viszont azt igazolják, hogy természetes úton, lázban hunyt el 27 évesen. ŠTEFANEČ 2007: 94. Zrínyi Ádám viszont a szalánkeméni csatában esett el 1691. augusztus 19-én. TAKÁTS 1928.

²² JEDLIČSKA 1910: 511–547.

²³ WERTNER 1898: 47; BORBÉLY 2020: 119–120; Esterházy Mária Róza kapcsán lásd: <https://genealogy.euweb.cz/hung/esterhazy1.html>

²⁴ Niczky Annához lásd: www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/nyolcadik-kotet-6DB3/niczky-csalad-niczki-grof-es-nemes-734F/ és www.geni.com/people/Anna-Niczky-de-Niczky/6000000026541468834; Batthyány Juliannához: www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Nagyivan-nagy-ivan-magyarorszag-csaladai-1/potlek-kotet-D207/batthyany-csalad-nemetujvari-grof-es-herczeg-es-geresgali-nemes-D4B6/ és www.geni.com/people/Julianna-Batthy%C3%A1ny-de-N%C3%A9met%C3%BAjv%C3%A1r-GR/6000000023951505345

jellemzően özvegyeket vettek feleségül, noha ez többnyire akkor fordult elő, ha már voltak a házasságból gyermekek, míg gyermektelen özvegy férfi esetében szempont volt az is az újráházasodásnál, hogy a leendő feleség még nemzőképes korú, tehát lehetőleg fiatal legyen.²⁵

A leszűrt adatokból az látszik, hogy a férfiak többnyire a 20-as, sőt 30-as éveik során adták fejüket először nősülésre, ritkábban 18–20 éves korukban, míg a nők többnyire 16–22 év közöttiek voltak az első házasságkötésük alkalmával.²⁶ Természetesen akadnak a fentiekől eltérő példák is, amikor a lányokat a törvényileg is támogatott 12. életév betöltése után rögtön férjhez adták, de itt mindig megfigyelhető valamilyen mögöttes, halasztást nem tűrő ok, amely a feleket a mielőbbi házasságkötésre sarkallta. Ilyen volt például Nádasdy Tamás nádor és Kanizsai Orsolya frigye, ahol a 37 esztendőes nádor azért vette nőül királyi engedéllyel a 14 éves Kanizsai Orsolyát, mert őt mint árvát a király, Szapolyai János, apjának, Kanizsai Lászlónak fiági magszakadása okán fiúsította 1532-ben. Az eljegyzést már 1532-ben megkötötték, és a lány hozományként vitte a hatalmas Kanizsai-vagyont a házasságba, ám a törvény értelmében az esküvővel várni kellett, amíg az akkor 11 éves Orsolya eléri a házassághoz szükséges életkort, így a frigyre csak 1535-ben került sor.²⁷ Hasonló a helyzet Esterházy Pálnak az unokahúgával, Esterházy Orsolyával kötött házassága esetében, ahol a kis örökös nő hatalmas hozományára tekintettel volt szükség a korai házasságkötésre.²⁸ A Zrínyi Miklós és Frangepán Katalin házasságából származó Ilona és Katalin is 14 éves korukban mentek először férjhez, előbbi Országh Kristóf országbíróhoz, utóbbi Thurzó Ferenc kamarai elnökhöz.²⁹

A házasulandó felek között nem volt jellemző az – néhány kivételtől eltekintve –, hogy kiugróan magas korkülönbség lett volna közöttük, ám természetesen erre is akad példa. Az egyház is igyekezett tiltani a felek közötti nagy korkülönbséget, volt olyan felekezeti jog,

²⁵ A mozaikcsaládok problematikájára már a történettudomány is felfigyelt, és a kutatások alapján kimutatható, hogy a kora újkorban a valamelyik szülő halála miatt árvaságra jutó gyermekek aránya korrelál nagyjából a jelenleg válás következtében egyszülős családban maradó gyermekek arányával. Mivel a gyermekeik mellé az özvegy férfiak számára feleség és anya, az özvegy nőknek pedig egy új férj személyében védelem kellett, az újránházasodások a kora újkorban meglehetősen gyakoriak voltak. A mozaikcsaládokról lásd ERDÉLYI 2019: 10–11.

²⁶ A társadalom a lányokat 13–14 éves koruktól kezdve addig, amíg férjhez nem mentek, hajadonoknak nevezte, a 17–18 éves férfiakat pedig nőtlennek. PÉTER 2008: 42.

²⁷ PAYR 1908: 10–11; BESSENYEI 2013: 19–20; HORVÁTH 1838: 59–62.

²⁸ PERES 2013.

²⁹ A Zrínyi Miklós és Frangepán Katalin házasságából származó hét lány kiházásítása mögött jól észrevehetően ott húzódik a tudatos családi stratégia. Zrínyi Miklós igyekezett leányait az udvarban pozícióval rendelkező, tehető személyekkel összeházásítani, és feltehetően Ilona és Katalin zsenge korban kötött házasságai mögött is körütekintő, ám sürgető tervezés állt. VARGA 2016: 166–167.

ahol semmis is volt a házasság ilyen esetekben.³⁰ Érdekes azonban az, hogy ha az érdek úgy kívánta, a férj lehetett jóval fiatalabb feleségénél, mint azt láthatjuk Forgách Zsigmond nádor esetében is, aki a nála több mint 10 évvel idősebb Losonczi Annát (az örök szerelmes Balassi Bálint Júlia-ciklusainak ihletőjét?)³¹ vette feleségül 1589-ben, aki akkor már Ungnád Kristóf horvát bán özvegyeként egy kislányt is nevelt, viszont a házassággal hozta nemcsak az Ungnád-, hanem a Losonczi-vagyont is, mivel korábban, apja hősi halála után, őt és testvérét, Fruzsínát is fiúsította I. Ferdinánd.³² Kőbe véssett szabályok tehát ezen a téren sem léteztek.

Láthatjuk tehát a fent leírtakból, hogy noha „az életkor manapság csak egy szám”, a jogtörténeszeknek mégis alkalmas lehet mélyebb tudományos következtetések levonására és elemzések írására. Horváth Attila idén a 65. életévét tölti be, az ő esetében viszont ez az életkor tényleg csak egy szám, és reméljük, hogy ezt még sok nagyobb szám követi a jövőben! Isten éltesse sokáig, Professzor Úr!

Irodalom- és forrásjegyzék

1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről

1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=89400031.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1894%2520XXXI>

1894. évi XXXI. törvénycikk indoklása a házassági jogról. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?-docid=89400031.TVI&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D44>

ARIÈS, Philippe (1996): *Centuries of Childhood. With a New Introduction by Adam Phillips*. London: Pimlico.

ARIÈS, Philippe (1987): *Gyermek, család, halál*. Ford. Csákö Mihály, Szapor Judit. Budapest: Gondolat.

BESSENYEI József (2013): Nádasdy Tamás és Sárvár kapcsolata. *Acta Acad. Agriensis*, (40), 17–23.

BOD Péter (1763): *Synopsis iuris connubialis seu tractatus de iure connubiorum*. Cibinii: Typis Sámuel Sárdi.

BORBÉLY Zoltán (2020): Homonnai Drugeth Bálint. *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae*, (47), 101–120. Online: <https://doi.org/10.46438/ActaUnivEszterhazyHistoriae.2020.101>

ERDÉLYI Gabriella szerk. (2019): *Érzelmek és mostohák. Mozaikcsaládok a régi Magyarországon (1500–1850)*. Budapest: MTA BTK TTI.

FALLENBÜCHL Zoltán (1988): *Magyarország főméltóságai 1526–1848*. Budapest: Maecenas.

³⁰ Ez különösen Erdélyben volt igaz, ahol az erdélyi reformátusok és az önálló evangélikus házassági jogot követő erdélyi szászok sem köthettek nagy korkülönbség fennállása esetén házasságot. BOD 1763: 57; P. SZABÓ 2020: 199–201.

³¹ Arról vita van, hogy Balassi szerelme Losonczi Anna vagy inkább az ő Ungnád Kristóftól született lánya, Ungnád Anna Mária lett volna. KARDOS 1884; SZILÁDY 1879: viii–xi, xvii–xviii. Némely szerzők viszont Balassi egyes verseinek Annájában inkább Nogarolli Ferdinánd szatmári és tisza kapitány feleségét, Harrach Annát sejtik, akivel Balassinak bizonyíthatóan házasságtörő viszonya volt. KÁROLYI 1882: 740–748.

³² Losonczy, lásd <https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/065/pco06577.html#6>; PÉTER 2008: 59.

- FEJES Judit (1996): Az Esterházyak házassági politikája 1645 után. In PÉTER Katalin (szerk.): *Gyermek a kora újkori Magyarországon*. Budapest: MTA TTI, 115–166.
- HOLUB József (1922): *Az életkor szerepe középkori jogunkban és az „időlátott levelek”*. Budapest: Athenaeum.
- HORVÁTH Mihály (1838): *Gróf Nádasdy Tamás élete, némi tekintettel korára*. Buda: Magyar Kir. Egyetem.
- JEDLICSKA Pál (1910): *Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához (1401–1653), s gróf Pálffyak életrajzi vázlatai*. Budapest: Stephaneum.
- KARDOS Albert (1884): Balassa Bálint és Losonczy Anna. *Századok*, 18(3), 241–245.
- KÁROLYI Árpád (1882): Balassa Bálint életéből. *Századok*, 16(9), 728–750.
- KOLOSVÁRI Sándor – ÓVÁRI Kelemen szerk. (1897): *Werbőczy István Hármaskönyve*. Budapest: Franklin-Társulat.
- KOLTAI András (2012): *Batthyány Ádám. Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*. Győr: Győri Egyházmegyei Levéltár.
- LESEMANN, Silke (2000): Liebe und Strategie. Adelige Ehen im 18. Jahrhundert. *Historische Anthropologie*, 8(2), 189–207. Online: <https://doi.org/10.7788/ha.2000.8.2.189>
- MARTON Géza (1958): *A római magánjog elemeinek tankönyve. Intitúciók*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- NAGY Iván (1857–1868): *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XIII. kötet*. Pest: Friebeisz István – Ráth Mór. Online: <https://mek.oszk.hu/09300/09379/pdf/index.html>
- P. SZABÓ Béla (2020): A rokonsági fok számításának rejtélyei az erdélyi szászoknál. Oldalági vérrokonság és sógorság, mint házassági akadály. In EL BEHEIRI Nadja – SZABÓ István (szerk.): *Viginti quinque annis II: Emlékkonferencia Zlinszky János tiszteletére a PPKE JÁK 25. tanévében*. Budapest: Pázmány Press, 187–210.
- PAYR Sándor (1908): *Kanizsai Orsolya, főrangú magyar nő a 16. századból. Élet- és jellemrajz*. Budapest: Luther-Társaság.
- PERES Zsuzsanna (2013): „Isten megálgyon édes atyámfia”. In MÁTHÉ Gábor – RÉVÉSZ T. Mihály – GOSZTONYI Gergely (szerk.): *Jogtörténeti parerga: Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös, 294–300.
- PÉTER Katalin (2008): *Házasság a régi Magyarországon. 16–17. század*. Budapest: L'Harmattan.
- RÁCZ Lajos (1972): *A polgári házasság intézményének megvalósulása Magyarországon*. Budapest: ELTE ÁJK Magyar Jogtörténeti Tanszék.
- SIPOS István (1940): *A katolikus házasságjog rendszere a Codex Juris Canonici szerint*. Pécs: Haladás Nyomda.
- ŠTEFANEC, Nataša (2007): IV. és V. Zrínyi György (ford. Ábrahám Barna). In BENE Sándor – HAUSNER Gábor (szerk.): *A Zrínyiek a magyar és a horvát históriában*. Budapest: Zrínyi, 87–112.
- STONE, Lawrence (1990): *The Family, Sex and Marriage in England 1500–1800*. London: Penguin.
- SZILÁDY Áron (1879): *Gyarmati Balassa Bálint költeményei*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat.
- SZINNYEI József (1891–1914): *Magyar írók élete és munkái. I–XIV. kötet*. Budapest: Hornyánszky. Online: <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm>
- TAKÁTS Sándor (1928): *Régi magyar kapitányok és generálisok*. Budapest: Génius.
- VARGA Szabolcs (2016): *Leónidasz a végvidéken. Zrínyi Miklós (1508–1566)*. Pécs–Budapest: Kronosz.
- WERTNER Mór (1898): *A Rákócziak családi történetéhez. Erdélyi Múzeum*, 15(1), 36–50.
- ZLINSZKY Imre (1897): *A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire*. Budapest: Franklin-Társulat.